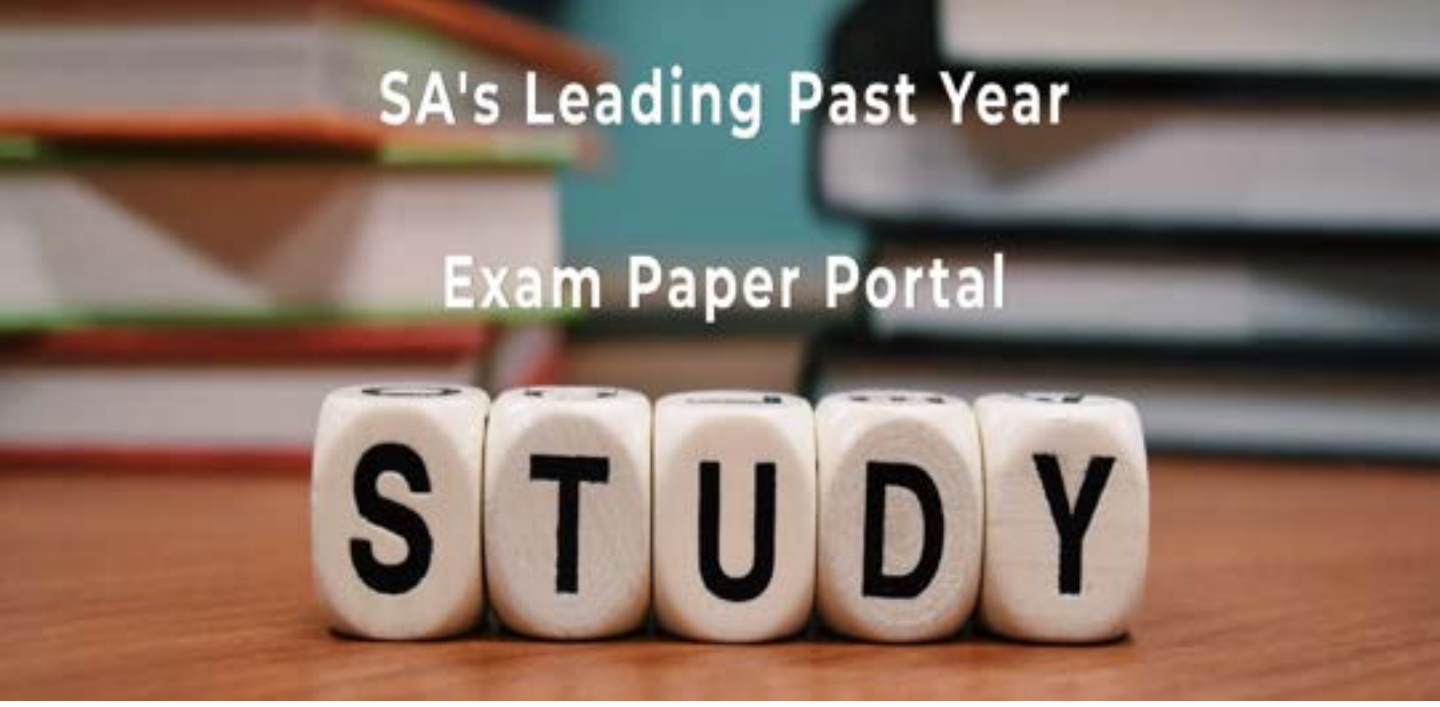

You have Downloaded, yet Another Great Resource to assist you with your Studies ☺

Thank You for Supporting SA Exam Papers

Your Leading Past Year Exam Paper Resource Portal

Visit us @ www.saexampapers.co.za

SA EXAM PAPERS

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREDI YA 12

XITSONGA: RIRIMI RA LE KAYA (HL)

PAPILA RA 1 (P1)

NYENYANYANA/NYENYANKULU 2015

MEMORANDAMU

TIMARAKA: 70

Memorandamu leyi yi na 9 wa tipheji.

XIYENGE XA A: XIKAMBELANTWISISO

XIVUTISO XA 1

XITSHURIWA XA A

MAKOREKETELO YA XIKAMBELANTWISISO

- Tanihileswi ntshikelelo wu nga eka matwisiselo, swihoxo swa mapeletelo na ririmi a swi fanelangi swi xupuriwa, handle ka loko swihoxo swa kona swi cinca nhlamuselo/matwisiselo. (Hambiswiritano, swihoxo swa ha fanele swi kombisiwa).
- Loko mukamberiwa a tirhisa marito mambe eka ririmi leri a kamberiwaka hi rona, u nga ma tekeli enhlokweni marito yalawo, naswona loko nhlamulo yi twala, u nga xupuli mukamberiwa. Loko ku tirhisiwile rito rimbe eka xitshuriwa kutani ri laveka eka nhlamulo, ri amukele.
- Ku hava maraka leyi nga ta nyikiwa eka swivutiso swa mavonelo eka nhlamulo ya INA/EE kumbe NDZA PFUMELA/A NDZI PFUMELI. Ku seketela hi kona ku nga ta nyikiwa maraka.
- A ku na timaraka leti nga ta nyikiwa eka nhlamulo ya HI SWONA/A HI SWONA kumbe MHAKA/VONELO. Ku seketela hi kona ku nga ta nyikiwa timaraka.
- Laha ku lavekaka tinhlamulo ta rito rin'we, kutani mukamberiwa a nyika xivulwa hinkwaxo, koreketa hi mfanelo loko rito leri lavekaka ri nkhwatihatiwile/tikisiwile.
- Loko ku laveka timhaka/minkutlunya yimbirhi/yinharhu, kutani mukamberiwa a nyika yo tala, koreketa yo sungula yimbirhi/yinharhu ntsena.
- Amukela marin'wana yo hambanahambana.
- Eka swivutiso swa nhlawulonyingi, amukela HISWIMBIRHI, letere leri xaxameleke na nhlamulo leyi yi nga yona NA/KUMBE nhlamulo leyi tsariweke hi ku hetiseka.

1.1 Va lwisanile na mafumelo ya xihlawuhlawu hi ku vanga mpfilumpfilu na tinyimpi.√√ (2)

1.2 *Regina Mundi Parish Church*.√ (1)

1.3 Ku va va amukela vapfhumba etihodela ta vona.√
Ku va vavanuna va kuma mpfumelelo wo tshama etihositele na mindyangu ya vona.√
Ku kuma tindhawu to hungasela eka tona.√
Ku va na timolo ta xiyimo xa le henhla.√

(Tindlela timbirhi ntsena.) (2)

1.4 Hileswaku vanhu a va dlayiwa hi xitalo masiku hinkwawo.√√/Hileswaku vanhu a va dlayiwa masiku hinkwawo.√√

(Nhlamulo yin'we ntsena.) (2)

1.5 Mukamberiwa u ta vula leswaku marito lawa a nga ya tsala njhani.
Xikombiso: Sweswi SOWETO i ndhawu leyi khomeke Afrika-Dzonga hi swa mabindzu na leswi vitanisaka vaendzi vo huma etindhawini to hambanahambana.√ (1)

1.6 Mukamberiwa u ta boxa mavonelo ya yena lama twisisekaka. Xikombiso: A va lava ku kuma swimalana swo tihanyisa hi swona.√√ /A yi ri ndlela yo kuma swo hungasa hi swona va rivala maxangu ya vona.√√ (2)

1.7 Mukamberiwa u ta boxa swin'wana swo yelana na leswi: Switarata leswi a swi ri na ritshuri se swi na xikontiri.√√ /Tihositele ti hundzukile makaya ya kahle.√√ /Ku na timolo na tindhawu to hungasela eka tona.√√ (2)

1.8 C.√ /Ku hundzuka ka ndhawu ya SOWETO ku suka eka doroba ra tingana ku ya eka doroba ra ximanjhemanjhe.√ (1)

1.9 Mukamberiwa u ta boxa matitwelo ya yena mayelana na xitshuriwa lexi. Xikombiso: Xitshuriwa lexi xa ndzi tsakisa hikuva xi kombisa matimu ya hilaha ndhawu ya SOWETO yi sunguriweke hakona na leswi sweswi yi nga xiswona.√

(Amukela na tinhlamuselo tin'wana leti twisisekaka.) (1)

1.10 Mabindzu lawa ya nga kona ya nghenisa mali na ku pfuna vanhu hi tlhelo ra ku va nyika mintirho swi ri leswi tlakusaka ikhomoni ya tiko.√√ (2)

1.11 U komba leswaku u tsakisiwa hi nhluvuko lowu nga kona eSOWETO, swi ri leswi a tinyungubyisaka hiswona loko a languta xiyimo xa ndhawu leyi eka nkarhi wa namuntlha.√√ (2)

1.12 U vula leswaku vanhu hinkwavo va tiko ra Afrika-Dzonga va hanya hi ku rhula hikwalaho ka ntshuxeko lowu va nga eka wona namuntlha. (2)

1.13 Mukamberiwa u ta boxa mavonelo ya yena. Xikombiso: Ndzi vona onge mutsari i murhandzi na museketeri wa ntlangu wa bolo ya milenge.√

(Amukela na tinhlamuselo tin'wana leti twisisekaka.) (1)

1.14 U gimetile hi ku khutaza vahlayi ku va va rivala leswa khale va tinyungubyisa na ku hlayisa ndhawu leyi ya SOWETO tanihi xitsundzuxo xa lomu va humaka kona.√√ (2)

XIVUTISO: XITSHURIWA XA B

1.15 Mukamberiwa u ta nyika miehleketo ya yena mayelana na leswi humelelaka eka xitshuriwa xa B. Xikombiso: Vana va xikolo va le ku kombiseni ka ku vilela hikwalaho ka ku tikeriwa ka vona kun'we na vatswari va vona hi swa mafambisele ya ta dyondzo hi nkarhi wa vurhangeri bya mfuwo wa xihlawuhlawu.√√√ (3)

XIVUTISO: XITSHURIWA XA A NA XA B

1.16 Switshuriwa hiswimbirhi swa yelana tanihileswi swi kombisaka ku vilela ka vantima hi minkarhi yo lwa na mfumo wa xihlawuhlawu.√

(Amukela na nhlamulo yin'wana na yin'wana leyi twisisekaka.) (1)

1.17 Xitshuriwa xa A xi kombisa hilaha ndhawu ya SOWETO yi tumbuluxiweke hakona ku suka eka doroba leri a ri nga nyawuri√ ku ya eka doroba xa xiyimo xa manguva lawa√ kasi xa B xi kombisa vadyondzi lava nga eku vileleni hi leswi swi khumbhaka dyondzo.√

(Amukela na nhlamulo yin'wana na yin'wana leyi twisisekaka.) (3)

NTSENGO WA XIYENGE XA A: 30

XIYENGE XA B: NKOMISO/NKATSAKANYO WA NDZIMA

XIVUTISO XA 2: KU KOMISA/KATSAKANYA HI MARITO YA WENA N'WINI

XITSHURIWA XA C

MAHLAMULELO YA XIVUMBEKO XA NDZIMANA

NKOKA WA MAHUNGU: NKOMISO/NKATSAKANYO WU FANELE KU KATSA TIMHAKA LETI LANDZELAKA:

Ku hluvukisa mintlangu swi nga antswisa rihanyu ra vaaki.√ Swi pfulela vanhu tindlela to tikatsa emintlangwini.√ Swi pfuna ku kondletela vun'we erixakeni.√ Swi pfuna ku kuma vatlangi va vuswikoti bya le henhla etikweni hi ku angarhela.√ Swi nga tlhela swi pfuna ku nyika nseketelo na nkarhi wo va vatlangi va nghenelela eka mimphikizano ya matiko ya misava.√ Swi nga tirhisiwa ku letela no seketela vafambisi va mintlangu.√ Ku kota ku pfala vangwa exikarhi ka xikolo, mintlangu na rixaka

Nkoka wa mahungu (N) = √√√√√√ (7)
Matirhiselo ya ririmi (R) = √√√ (3)

Makoreketelo ya nkomiso:

Nkomiso wu fanele ku koreketiwa hi ndela leyi landzelaka:

- **Maavelo ya timaraka:**
  - Timaraka ta 7 i ta minkutlunya ya 7: (maraka yin'we hi nkutlunya)
  - Timaraka ti3 i ta ririmi
  - Ntsengo wa timaraka: 10
- **Maavelo ya timaraka eka ririmi loko mukamberiwa a nga tshahangi kunene:**
  - Minkutlunya ya 1–3 leyi nga yona: Nyika maraka yi1
  - Minkutlunya ya 4–5 leyi nga yona: Nyika timaraka ti2
  - Minkutlunya ya 6–7 leyi nga yona: Nyika timaraka ti3
- **Maavelo ya timaraka eka ririmi loko mukamberiwa a lo tshaha kunene:**
  - Mintshaho ya 6–7: U nga nyiki maraka
  - Mintshaho ya 1–5: Nyika maraka yi1 ya ririmi

LEMUKA:

- **Ku hlayela ntsengo wa marito:**
  - Vakamberi va languteriwa ku kambisisa ntsengo wa marito lama tirhisiweke.
  - Ku nga susiwi timaraka loko mukamberiwa a nga kombisangi ntsengo wa marito lama tirhisiweke kumbe a wu kombisiwile hi ndlela yo hoxeka.
  - Loko ntsengo wa marito wu hundzile mpimo lowu vekiweke, hlaya ku fikela eka xivulwa lexi landzelaka xivulwa xo hetelela hi ku landza mpimo wa ntsengo wa marito lowu vekiweke, kutani u nga tekeli enhlokweni lama nga ta landzela eka nkomiso.

    [NKOMBO WA TIMHAKANKULU NTSENA].

MAHLAMULELO YA XIVUMBEKO XO XAXAMETA MINKUTLUNYA

NKOKA WA MAHUNGU: NKOMISO/NKATSAKANYO WU FANELE KU KATSA TIMHAKA LETI LANDZELAKA:

Minkutlunya		**Mintshaho**	
1.	Ku hluvukisa mintlangu swi nga antswisa rihanyu ra vaaki.√	1.	Ku hluvukisa mintlangu swi na nkoka swinene. Swi pfuna ku antswisa rihanyu ra vaaki lava tikatsaka emintlangwini.
2.	Swi pfulela vanhu tindlela to tikatsa emintlangwini.√	2.	Ku hluvukisa mintlangu swi tlhela swi pfulela vatlangi tindlela ta ku tikatsa emintlangwini hi xitalo na ku kombisa vuswikoti bya vona.
3.	Swi pfuna ku kondletela vun'we erixakeni.√	3.	Loko mintlangu yi hluvukisiwa, ku susiwa swirhalanganyi leswi kavanyetaka ku humelela ka yona na ku kondletela vun'we eka rixaka.
4.	Swi pfuna ku kuma vatlangi va vuswikoti bya le henhla etikweni hi ku angarhela.√	4.	Mapfhumba yo tala yo hluvukisa mintlangu ya kongomile eka ku kuma vatlangi lava nga na talenta eka tindhawu hinkwato ta tiko.
5.	Swi nga tlhela swi pfuna ku nyika nseketelo na nkarhi wo va vatlangi va nghenelela eka mimphikizano ya matiko ya misava.√	5.	Hi ndlela yoleyo, vatlangi lava nga na titalenta va tlhela va kuma nseketelo na ku nyikiwa nkarhi wo nghenela mimphikizano ya matiko ya misava leswaku va ta kota ku kombisa vuswikoti bya vona.
6.	Swi nga tirhisiwa ku letela no seketela vafambisi va mintlangu.√	6.	Handle ko seketela vatlangi, nhluvukiso wa mintlangu wu pfuna eka ku letela na ku seketela varhangeri na vadzaberi.
7.	Swi pfala vangwa exikarhi ka xikolo, mintlangu na rixaka.√	7.	Nhluvukiso wa mintlangu wa swi kota ku pfala vangwa exikarhi ka xikolo, mintlangu na rixaka.

[MINKUTLUNYA YIN'WANA NA YIN'WANA YA NKOMBO]

NTSENGO WA XIYENGE XA B: 10

XIYENGE XA C: NTIVORIRIMI NA MATIRHISELO YA RIRIMI

XIVUTISO XA 3

MAKOREKETELO YA XIYENGE XA C:

- Mapeletelo:
  - Tinhlamulo ta rito rin'we ti fanele ku koreketiwa ti nyikiwa timaraka hambiloko mapeletelo ya hoxekile, handle ka loko xihoxo xa mapeletelo xo cinca nhlamuselo ya rito.
  - Eka tinhlamulo ta swivulwa leswi heleleke, mapeletelo yo hoxeka ya fanele ku hoxisiwa loko ku ri leswaku xihoxo xa kona xi le ka xiaki xa ririmi lexi ku vutisiwaka hi xona.
  - Loko ku kamberiwa timhaka ta nkomiso wa marito, nhlamulo ya kona yi fanele yi hikahatiwa hi mfanelo.
- Swivumbeko swa swivulwa swi fanele swi tsariwa hi ndlela yo lulama hi tlhelo ra ntivoririmi naswona swi fanele ku tsariwa hi ku hetiseka ku ya hi xileriso lexi vaka xi nyikiwile.
- Eka swivutiso swa nhlawulonyingi, amukela **HISWIMBIRHI**; nhlamulo leyi tsariweke hi ku hetiseka na/kumbe letere leri xaxameleke na nhlamulo leyi yi nga yona.

XITSHURIWA XA D

3.1 C.√ /Opananken antistress.√ (1)

3.2 Va ka Brazil Diabetic Association.√/ANAD.√ (1)

3.3 A ndzi ta yi ambala **hambiloko** a ndzi nga ri na vuvabyi bya chukele.√√ (2)

3.4 Ku fotomela ka ntanghu leyi ku vangela vurhongo ku ri leswaku a byi laveki loko munhu a ri eku tirheni kumbe eku endleni ka migingiriko ya yena ya siku na siku.√ (1)

3.5 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena a tlhela a ri seketela. Xik.: A yi fikeleli nkatsahinkwavo hikuva xivumbeko xa yona xi kombisiwile yi ri ntanghu ya vaxinuna ntsena.√√ (2)

3.6 Marito lama vulaka leswaku ntanghu leyi navetisiwaka yi fotomela ku tlula tintanghu hinkwato emisaveni.√ (1)

3.7 Mukamberiwa u ta nyika mavonelo ya yena a tlhela a ya seketela. Xikombiso: Ya koka rinoko ku endlela leswaku vanhu vo tala va yi xava leswaku va ta titwa onge vo famba emapapeni/empfhukeni hikwalaho ka ku fotomela ka yona.√√ (2)
[10]

XIVUTISO XA 4

XITSHURIWA XA E

4.1 Xi tirhile ku yisa nsinya wa riendli (-leha) eka rhavi ra xitwisiwa.√ (1)

4.2 Mudyondzi loyi hi n'wi vonaka eka khathuni a a vuyile ekaya xikolo xi nga si huma. Mana wa yena u n'wi byela/lerisa ku tlhelela exikolweni.√√ (2)

4.3 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xik. A nga va a n'wi yisile exibedlhele/etliliniki.√√ A nga va a n'wi sindzisile ku tlhelela exikolweni hi ku ka a nga xi tshembi xivangelo xa ku vuya ka n'wana wa yena.√√

(Nhlamulo yin'we ntsena. Amukela na nhlamulo yin'wana na yin'wana leyi twisisekaka.) (2)

4.4 Swiendlo swa yena swi hambana na marito ya yena hikuva u le ku tlheleleni endzhaku, kasi u vula leswaku a nge tlheleli hikuva wa vabya leswi vulaka leswaku a hembela mana wa yena. √√

(Amukela na ku angula kun'wana na kun'wana loku twisisekaka). (2)

4.5 Ku kombisa munhu/vun'wini bya loyi a diroweke khathuni leyi.√√ (2)

4.6 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena leri twisisekaka. Xik: U kombisa leswaku n'wana wa yena loko se a ta va a ri na vana, hi kona a nga ta vona nkoka wa dyondzo eka vumundzuku bya vana va yena.√

(Amukela na nhlamulo yin'wana na yin'wana leyi twisisekaka.) (1)
[10]

XIVUTISO XA 5

XITSHURIWA XA F

5.1 Va chava ku hlaya tibuku.√ (1)

5.2 Loko munhu a pyopyiwile hi byalwa, swiendlo swa yena a hi leswinene.√/U endla swilo swo khomisa tingana.√ (1)

5.3 **V**a√ tiphina hi mafehlefehle ya xinka**dy**ana√ va tshika ku tilulamisela vumundzuku lebyinene. (2)

5.4 Leswi va nga ta swi endla loko va ta va va xurhile swi to titiva.√ (1)

5.5 Vona va tala ku vula leswaku va tshembisa ku hambana na byona.√√/Va tala ku vula leswaku va tshembisa leswaku va ta hambana na byona.√√

(Nhlamulo yin'we ntsena.) (2)

5.6 Va swi vona leswaku leswi va swi endleke a swi lulamangi.√√/A a va nga titwi loko va swi endla.√√

(Nhlamulo yin'we ntsena.) (2)

5.7 Mukamberiwa u ta vumba xivulwa hi rito 'nhloko' xi humelerisa nhlamuselo yo hambana na ya xivulwa lexi tikisiweke. Xikombiso: Khanyisa u na nhloko hikuva u twisisa ngopfu dyondzo ya tinhlayo.√ /Khanyisa a nga yangi namuntlha exikolweni hikwalaho ka leswi a nga na nhloko.√ (1)
[10]

NTSENGO WA XIYENGE XA C: 30
NTSENGO WA TIMARAKA: 70